

O

Оборонні споруди Острога

Першою оборонною спорудою Острога Х-ХІ ст. був земляний вал із дерев'яним частоколом (острогом) на гребені цього валу, що оточував поселення княжих часів і дав назву місту. У середині XIV ст. князь Данило Острозький звів першу кам'яну споруду на Замковій горі – Вежу Муровану, яка, крім оборонної, виконувала також ще житлову та господарську функції.

Наприкінці XV – на початку XVI ст. за часів князя Василя Красного земляний вал із частоколом на Замковій горі замінено кам'яною стіною, яка була поставлена на внутрішній схил земляного валу, складалася з блоків піщаниця. Товщина стіни становила – 2,3 м, висота – 5 м. До складу нової оборонної системи входили три нові кам'яні башти: башта Нова (Кругла), північна в'їзна брама та невелика башта, розташована між Новою баштою та Вежею Мурованою, близче до першої. У

Вежа Мурovanaya

систему оборонних споруд Замкової гори був включений *Богоявленський собор*. Північна його стіна була потовщена, на ній створили галерею бойового ходу, зробили амбразури для фальконетів та бійниці для гармат.

Башта Нова – могутня циліндрична, трьох’ярусна споруда, що посилювала кут оборонних стін на південно-західному боці Замкової гори, була найважливішою ланкою в оборонній системі Замкової гори. Її захисники могли обстрілювати ворога одночасно майже із сорока бійниць, причому зона обстрілу дорівнювала 270° . Відмінність матеріалу та характеру кладки стін перших двох ярусів башти від третього свідчить про те, що третій ярус башти був зведеній пізніше, наприкінці XVI – на початку XVII століття. Спочатку башта завершувалась зубцями. Коли звели третій ярус, між зубцями були прилаштовані навісні бійниці – машинкулі, призначенні для обстрілу підошви стін.

У той же час завершення третього ярусу отримало пишний ренесансовий аттік. За своїми архітектурними та оборонними якостями Нова башта була однією з найвизначніших оборонних споруд України.

У 30-40-х рр. XV ст. князь Василь Красний почав будівництво кам’яної оборонної стіни, призначеної для захисту “Старого города”. Її споруда перетворила Острог в одне з найбільш укріплених міст Волині, яке відігравало важливу роль у боротьбі з татарами. Перша спроба дослідити, де проходила кам’яна оборонна стіна, належить до слідників Я. Перліштейну. Спираючись на акт поділу володінь князя В.-К. Острозького 1603 р. між його синами Янушем і Олександром, він докладно описав місто і склав його план. За цим планом кам’яна оборонна стіна міста тягнулась від Замкової надбрамної башти до дерев’яної брами, що стояла біля мосту. Обігнувши приміщення шля-

Богоявленський собор та Кругла вежа

хетського колегіуму єзуїтів, стіна йшла над річкою Вілєю, оточуючи Старожидівську та перерізуючи Вельбовенську вулиці, навколо колегіуму єзуїтів до Татарської башти. Від неї – до дерев'яної башти на Красній горі, а далі до Луцької башти і від неї – до дерев'яної башти на розі *Пригородку*. Як видно на плані 1790-х рр., значна частина оборонної стіни міста ще існувала в той час. Пізніше, на початку XIX ст., вона була розібрана. Залишилось тільки дві надбрамні башти – Луцька та Татарська з невеличкими фрагментами стін, які примикали до їх фасадів.

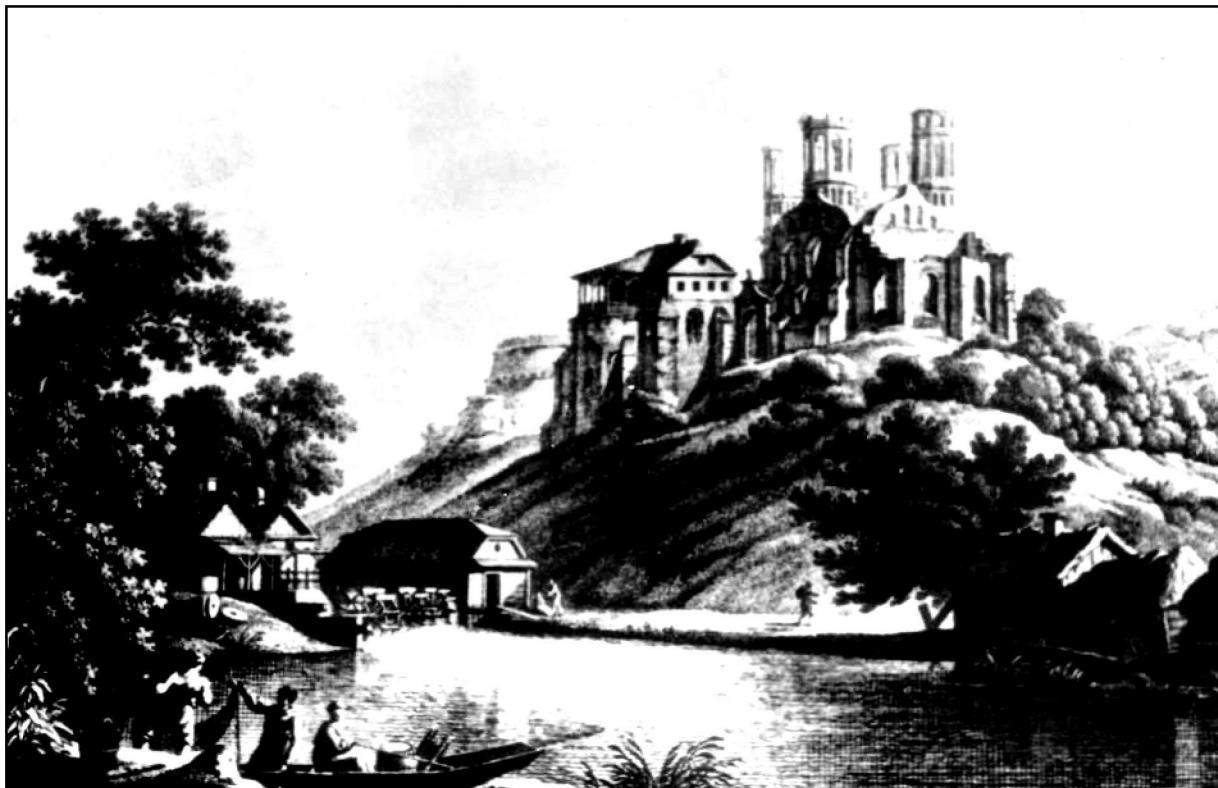
Луцька брама

Луцька та Татарська башти, видатні пам'ятки оборонного зодчества XV-XVI ст., були найважливішими ланками в оборонній системі міста. Внаслідок того, що башти виконували одні і ті ж самі функції (оборонної башти та міської брами) вони дуже подібні. План кожної складається з поєднання овалу та прямокутника. Весь об'єм кожної башти

виступав за межі кам'яної стіни, яка була пов'язана з торцевою стіною прямокутного об'єму башти, направленого до центру міста. Таке планове та об'ємне вирішення давало можливість максимально збільшити зону фланкуючого обстрілу з бійниць, розміщених в овальних частинах споруд та бокових фасадах прямокутних об'ємів башти.

Територія між Замковою горою та “Старим городом” – *Пригородок* – була обнесена дерев'яною оборонною стіною – “парканом”. В акті поділу володінь князя В.-К. Острозького 1603 р. позначені такі башти паркану: башта без верху, яка стояла на розі *Пригородка*, від неї стіна тягнулась до брами, якою з *Пригородка* виїжджали на ринок, далі – до башти дерев'яної, що стоїть над мостом проти шпиталю, від неї паркан тягнувся над водою до брами, яка стояла в рові та якою виїжджали до млинів, а від неї через рів паркан тягнувся до Дитинця. У другий бік від башти без верху, що стояла на північно-західному розі *Пригородка*, паркан тягнувся до брами, якою з *Пригородка* виїжджали на Загроддя, а від неї – до башти Великої дерев'яної, що стояла тоді на розі *Пригородка* біля ставу. Ця башта була з'єднана муром із Новою баштою Замкової гори.

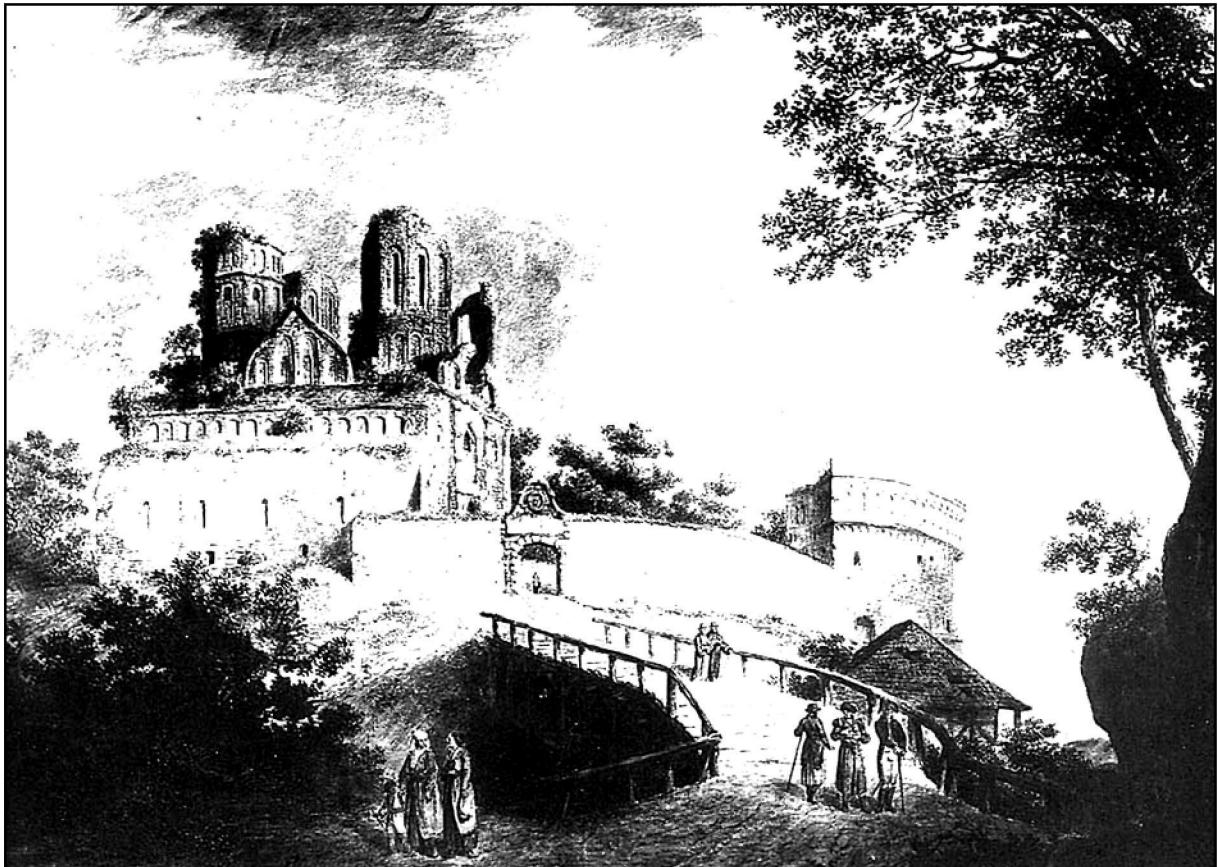
На початку XVII ст. для захисту північно-західної території Острога була зведена друга лінія міських укріплень. Вона захищала територію, позбавлену природних кордонів, починалась на півночі біля яру і закінчувалась на півдні біля схилу пагорба. Укріплення складалося з рову, земляного валу та чотирьох земляних бастіонів, призначених для гармат. Як видно на планах міста XVIII-XIX ст., два крайніх бастіони – південний та північний – мали п'ятикутну форму, а середні – чотирикутну. Друга лінія міських укріплень розміщувалась майже паралельно північно-західному відрізку кам'яної оборонної стіни, на відстані від неї близько кілометра.

Острозький замок у 1820 році. Гравюра за малюнком З. Фогеля

Вигляд Круглої вежі з дитинця

Вид Острозького замку в 1799 році. Акварель П. Раслера.

Завдяки таким укріпленням Острог наприкінці XVI – на початку XVII ст. став майже неприступним для нападників містом, що стало важливим чинником його економічного й культурного розвитку.

Література: Годованюк Е. М. Надвратные башни городских укреплений Острога и Дубно // Строительство и архитектура. – Киев, 1969. – № 5. – С. 33-36; Її ж. Пам'ятки будівельної діяльності князів Острозьких в Острогу // Острозька давніна: Дослідження і матеріали / Відп. редактор І. З. Мицько. – Вип. 1. – Львів, 1995. – С. 40-56; Перштейн А. Описание города Острога // Чтения Общества истории и древностей российских при Московском университете. – Москва, 1847. – № 4. – С. 4; Kardaszewicz S. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. Materiały do historii Wołynia. – Warszawa – Kraków, 1913. – S. 92-111.

Ярослава Бондарчук,
Олександр Бондарчук

Огієнко Іван
(митрополит Іларіон)
(* 2(15).01.1882, м. Брусилів –
† 29.03.1972, м. Вінніпег)

Видатний український вчений, релігієзнавець, мовознавець, славіст, історик укр. церкви і культури. З молодості – національно свідома людина, церковний, політичний, державний і культурний діяч, організатор української вищої (університетської) освіти. Спочатку – доцент, а потім професор низки університетів.

Народився в бідній селянській родині в м. Брусилів на Волині. 1903 р. приїхав до Острога, де екстерном закінчив чоловічу класичну гімназію. Мабуть, із часу перебування О. в Острозі і виник інтерес його до